

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه ایلام

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته (فقه و مبانی حقوق اسلامی)

عنوان:

«بررسی تطبیقی مبانی فقهی و حقوقی صید و ذباحت از دیدگاه فریقین»

توسط:

سید علی موسوی نیا

استاد راهنما:

دکتر طاهر علی محمدی

استاد مشاور:

دکتر عبدالجبار زرگوش نسب

بهمن ماه ۱۳۹۴

تقدیر و تشکر

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و مورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان و امدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز.

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی نگاشته شود؛ اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ" :

از پدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوار، که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛

از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر طاهر علی محمدی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایانامه را بر عهده گرفتند؛

از استاد ارجمند و باتقوا؛ جناب آقای دکتر عبدالجبار زرگوش نسب، مدیریت محترم گروه، که زحمت مشاوره این پایان نامه را متقبل شده و در تدوین مطلوب آن مساعدت نمودند؛

و در نهایت از همه عزیزانی که در این زمینه مشاوره دادند؛

کمال تشکر و قدردانی را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

تقدیم

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال افتخار و امتنان تقدیم می نمایم به:

– محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم به خاطر همه ی تلاشهای محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و بامهربانی چگونه زیستن را به من آموخته اند.

– به اساتید فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرا یاری نمودند .

– به آنان که در راه کسب دانش راهنمایم بودند .

– به آنان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه ی راهم بود.

الها به من کمک کن تا بتوانم ادای دین کنم و به خواسته ی آنان جامه ی عمل بپوشانم .

پروردگارا حسن عاقبت، سلامت و سعادت را برای آنان مقدر نما .

خدایا توفیق خدمتی سرشار از شور و نشاط و همراه و همسو با علم و دانش و پژوهش جهت رشد و شکوفایی ایران کهنسال عنایت بفرما.

چکیده

صید به معنی گرفتن حیوان یا حیواناتی است که تحت تملک هیچ کس نیستند و ذبح به معنی سر بریدن و پاره کردن گلوی حیوانات است. در خصوص احکام، شرایط و مبانی صید و ذباحته سوالات متعدد، و پیرو آن، دیدگاه‌های مختلفی در مذاهب پنجگانه اسلامی وجود دارد؛ از جمله آن سوالات این است که آیا صید یا ذبح با هر روشی یا با هر وسیله‌ای باعث حلیت گوشت حیوان می‌شود یا خیر؟ مبانی مشروعیت و احکام و شرایط مختلف صید و ذباحته در نگاه فریقین چیست؟ فقهای مذاهب چه دیدگاه‌های مشترک و یا اختلافی دارند؟ اهمیت بررسی این موضوع به ابتلای فراوان جامعه اسلامی به آن برمی‌گردد. در این پژوهش که به روش تحلیلی توصیفی انجام شده، با بررسی ابزار و وسایل شرعی ذبح و شکار و مبانی فقهی آنها از دیدگاه فریقین چنین به دست آمده که هرچند از نگاه فقهای مذاهب، صید و ذباحته، شرایط و احکامی دارد؛ اما با توجه به مبانی مختلفی که فریقین در این موضوع مطرح کرده و نیز تحلیل و تفسیری که از آن مبانی به عمل آورده‌اند، گذشته از برخی اشتراکات، اختلاف نظرهای مهمی هم با هم دارند که از جمله‌ی آنها شکار با حیوانات شکاری و ابزار ذبح است.

کلید واژگان: صید، ذبح، مبانی، احکام، شرایط، ابزار ذبح، حیوان شکاری.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
فصل اول: کلیات تحقیق و مفاهیم	
۱-۱. تعریف و بیان سؤالات اصلی تحقیق.....	۴
۲-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....	۴
۳-۱. سؤالات تحقیق.....	۴
۴-۱. سابقه و پیشینه تحقیق.....	۵
۵-۱. جنبه جدید بودن و نوآوری در پژوهش.....	۵
۶-۱. اهداف تحقیق.....	۵
۷-۱. روش تحقیق.....	۶
۸-۱. اصطلاحات و تعاریف.....	۷
۹-۱. مفهوم حقوقی شکار و صید.....	۸
۱۰-۱. جایگاه شکار و صید در قانون مدنی.....	۸
۱۱-۱. دیدگاه ها در باره اصل صید و شکار.....	۹
۱-۱۱-۱. دیدگاه مخالفان.....	۹
۲-۱۱-۱. دیدگاه موافقان.....	۹

فصل دوم: مبانی، احکام و شرایط صید از دیدگاه فریقین

۱-۲. حکم صید.....	۱۲
۱-۱-۲. دیدگاه امامیه.....	۱۲
۲-۱-۲. دیدگاه اهل سنت.....	۱۴

- ۲-۲. شرایط کلی صیاد..... ۱۵
- ۱-۲-۲. اسلام..... ۱۵
- ۱-۱-۲-۲. دیدگاه امامیه..... ۱۵
- ۲-۱-۲-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۱۶
- ۲-۲-۲. ایمان..... ۱۶
- ۱-۲-۲-۲. دیدگاه امامیه..... ۱۶
- ۲-۲-۲-۲. دیدگاه اهل سنت..... ۱۶
- ۳-۲. وسایل شکار..... ۱۷
- ۱-۳-۲. دیدگاه امامیه..... ۱۷
- ۲-۳-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۱۸
- ۴-۲. شرایط شکار توسط حیوانات شکاری..... ۲۱
- ۱-۴-۲. دیدگاه امامیه..... ۲۱
- ۲-۴-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۲۳
- ۵-۲. شروط معتبر در سگ شکاری..... ۲۴
- ۱-۵-۲. زنده یافتن صید..... ۲۴
- ۱-۱-۵-۲. دیدگاه امامیه..... ۲۴
- ۲-۱-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۲۴
- ۲-۵-۲. نخوردن حیوان شکاری از صید..... ۲۴
- ۱-۲-۵-۲. دیدگاه امامیه..... ۲۵
- ۲-۲-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۲۶
- ۳-۵-۲. قصد شکار داشتن فرستنده سگ..... ۲۷
- ۱-۳-۵-۲. دیدگاه امامیه..... ۲۷

- ۲۷.....۲-۳-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۲۸.....۴-۵-۲. تسمیه.....
- ۲۸.....۱-۴-۵-۲. دیدگاه امامیه.....
- ۲۹.....۲-۴-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۳۰.....۵-۵-۲. پنهان نشدن حیوان صید شده از دید رها کننده.....
- ۳۰.....۱-۵-۵-۲. دیدگاه امامیه.....
- ۳۰.....۲-۵-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۳۱.....۶-۵-۲. تطهیر کردن محل گزش سگ.....
- ۳۱.....۱-۶-۵-۲. دیدگاه امامیه.....
- ۳۱.....۲-۶-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۳۲.....۷-۵-۲. عدم مشارکت حیوان شکاری تربیت نشده در صید.....
- ۳۲.....۱-۷-۵-۲. دیدگاه امامیه.....
- ۳۲.....۲-۷-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۳۴.....۶-۲. دیدگاه فریقین در باره ی حکم صید با ابزار شکار.....
- ۳۴.....۱-۶-۲. اعتبار جرح در صید یا ابزار شکار.....
- ۳۴.....۱-۱-۶-۲. دیدگاه امامیه.....
- ۳۵.....۲-۱-۶-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۳۸.....۷-۲. تذکیه ی حیوان حرام گوشت.....

فصل سوم: مبانی، احکام و شرایط ذبح از دیدگاه فریقین

- ۴۱.....۱-۳. شرایط ذابح.....
- ۴۱.....۱-۱-۳. دیدگاه امامیه.....
- ۴۵.....۲-۱-۱-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت.....

- ۳-۱-۲-۱. دیدگاه امامیه ۴۶
- ۳-۲. شروط ذبح ۴۸
- ۳-۱-۲-۳. استقبال ۴۹
- ۳-۱-۲-۳. دیدگاه امامیه ۴۹
- ۳-۱-۲-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۴۹
- ۳-۲-۳. تسمیه (ذکر نام خداوند) ۴۹
- ۳-۱-۲-۳. دیدگاه امامیه ۴۹
- ۳-۲-۲-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۵۲
- ۳-۲-۳. قصد ۵۳
- ۳-۱-۳-۲-۳. دیدگاه امامیه ۵۴
- ۳-۲-۳-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۵۷
- ۳-۲-۳. قطع اعضای اربعه ۵۷
- ۳-۱-۴-۲-۳. دیدگاه امامیه ۵۶
- ۳-۲-۴-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۵۴
- ۳-۲-۳. بقاء خرز (گره) و چگونگی ذبح ۵۷
- ۳-۱-۵-۲-۳. دیدگاه امامیه ۵۸
- ۳-۲-۳. موالات ۵۸
- ۳-۱-۶-۲-۳. دیدگاه امامیه ۵۸
- ۳-۲-۳-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۵۹
- ۳-۲-۳. خروج خون معتدل و حرکت ذبیحه بعد از ذبح کردن ۵۹
- ۳-۱-۷-۲-۳. دیدگاه امامیه ۵۹
- ۳-۲-۷-۲-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت ۶۱
- ۳-۲-۳. قطع سر ذبیحه از مذبح ۶۲

- ۳-۲-۸-۱. دیدگاه امامیه..... ۶۲
- ۳-۲-۸-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۶۳
- ۳-۳. موارد غیر معتبر در ذبح..... ۶۴
- ۳-۳-۱. جنسیت ذابح..... ۶۴
- ۳-۳-۱-۱. دیدگاه امامیه..... ۶۴
- ۳-۳-۱-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۶۵
- ۳-۳-۲. استناد موت ذبیحه بعد از ذبح به همان ذبح..... ۶۵
- ۳-۳-۳. وحدت ذابح..... ۶۵
- ۳-۴. ابزار ذبح..... ۶۷
- ۳-۴-۱. ذبح بوسیله‌ی آهن و غیره..... ۶۷
- ۳-۴-۱-۱. دیدگاه امامیه..... ۶۷
- ۳-۴-۱-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۶۸
- ۳-۴-۲. ذبح بوسیله‌ی دندان و ناخن..... ۶۹
- ۳-۴-۲-۱. دیدگاه امامیه..... ۶۹
- ۳-۴-۲-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۷۱
- ۳-۵. مکروهات در ذبح..... ۷۱
- ۳-۵-۱. جدا کردن سر حیوان بطور کلی حین ذبح..... ۷۱
- ۳-۵-۱-۱. دیدگاه امامیه..... ۷۲
- ۳-۵-۱-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۷۳
- ۳-۵-۲. بریدن نخاع حیوان در حین ذبح..... ۷۳
- ۳-۵-۲-۱. دیدگاه امامیه..... ۷۳
- ۳-۵-۲-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۷۵

۶-۳. ذبح حیوانات حرام.....۷۵

فصل چهارم:

مبانی و شرایط نحر و مبانی، شرایطو احکام صید ماهی و ملخ از دیدگاه فریقین

۱-۴. کیفیت نحر و شرایط آن.....۷۶

۲-۴. اختصاص نحر به شتر.....۷۶

۱-۲-۴. دیدگاه امامیه.....۷۶

۲-۲-۴. دیدگاه فقهای اهل سنت.....۷۷

۳-۴. صید و تذکیه‌ی ماهی.....۷۸

۱-۳-۴. تذکیه‌ی ماهی.....۷۸

۱-۱-۳-۴. دیدگاه امامیه.....۷۹

۲-۱-۳-۴. دیدگاه فقهای اهل سنت.....۸۰

۲-۳-۴. شرط اسلام و تسمیه در تذکیه ماهی.....۸۱

۱-۲-۳-۴. دیدگاه امامیه.....۸۱

۲-۲-۳-۴. دیدگاه فقهای اهل سنت.....۸۱

۳-۳-۴. حکم صید ماهی عاجز از شنا.....۸۲

۱-۳-۳-۴. دیدگاه امامیه.....۸۲

۲-۳-۳-۴. دیدگاه فقهای اهل سنت.....۸۳

۴-۴. ابزار صید ماهی.....۸۳

۱-۴-۴. تور ماهی‌گیری.....۸۳

۲-۴-۴. شکار با کشتی ماهی‌گیری.....۸۴

۳-۴-۴. شکار ماهی با گلوله.....۸۴

۴-۴-۴. شکار ماهی با سم.....۸۴

- ۴-۴-۵. شکار ماهی با برق..... ۸۴
- ۴-۴-۶. شکار ماهی با مواد منفجره..... ۸۵
- ۴-۵. بررسی شرایط و احکام تذکیریهی ملخ..... ۸۹
- ۴-۵-۱. دیدگاه امامیه..... ۸۹
- ۴-۵-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۹۰
- ۴-۶. عدم حلیت ملخ نوزاد..... ۹۰
- ۴-۶-۱. دیدگاه امامیه..... ۹۰
- ۴-۷. احکام حیوانات دریایی..... ۹۱
- ۴-۷-۱. دیدگاه امامیه..... ۹۱
- ۴-۷-۲. دیدگاه فقهای سنت..... ۹۳
- ۴-۸. احکام حیوانات خشکی..... ۹۳
- ۴-۸-۱. دیدگاه امامیه..... ۹۳
- ۴-۸-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۹۵
- ۴-۹. احکام پرندگان..... ۹۶
- ۴-۹-۱. دیدگاه امامیه..... ۹۶
- ۴-۹-۲. دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۹۷
- ۴-۱۰. کشتار با ابزار جدید..... ۹۸
- نتیجه‌گیری..... ۱۰۱

منابع و مأخذ

مقدمه

مسأله تناول طیبات و استفاده از غذاهای حلال، از مهمترین مسائلی است که خداوند به آن اهتمام ورزیده: «كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ»^۱. یکی از احکام فقهی ذکر شده در قرآن مجید، مسأله شکار حیوانات می‌باشد. شکار معنای عامی دارد که شامل شکار شرعی و غیر شرعی می‌شود، اما شرع مقدس، برای شکار حیوانات و حلال شدن گوشت آنها، شرایطی را بیان کرده که با انجام آن شرایط، ذبح صورت می‌گیرد. ذبح هم بر اساس نوع حیوان متفاوت است.

ذبح حیوانات، در چهار سوره از قرآن ذکر شده که دو مورد از آن در مکه^۲ و دو مورد آن در مدینه^۳ نازل شده است. چنین به نظر می‌رسد که نخستین بار اوائل بعثت بود که این مسأله اعلام شد، و دومین بار اواخر اقامت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در مکه، و سومین بار در اوائل هجرت در مدینه و بالاخره چهارمین بار در اواخر عمر پیامبر در سوره مائده که از آخرین سوره قرآن است بیان شده است. این طرز نزول آیات که بی سابقه یا کم سابقه است، به خاطر اهمیت این موضوع و خطرات جسمی و روحی فراوان آن و نیز به خاطر ابتلای زیاد مردم آن روز به آن بوده است^۴.

صید و ذبح را می‌توان به عنوان نمونه‌ای از تمدن گذشته‌ی بشر یاد کرد که داستان آن حکایتی بلند و آموزنده دارد، زیرا آفرینش این داستان از سوی ابنای بشر، آمیخته با داستان آفرینش آدمی است، بدین سان بشر از همان آغاز بدین مهم بذل عنایت نموده است. بنابراین اهمیت موضوع صید و ذبح، هم از آن نظر که آغازگر تمدن بشری است و هم از جهت اینکه تأمین کننده‌ی بخش مهمی از یکی از نیازمندی‌های اساسی انسان (تغذیه) می‌باشد، شایان توجه فراوان است. بویژه در عصر متمدن کنونی با توجه به نزدیکی مسافت بین دولت‌ها و ملت‌ها، به دلیل پیشرفت وسایل ارتباطی و نیز تداخل بازارهای تجاری بین آن‌ها و آمیختگی مواد غذایی تولید شده توسط هریک از آن‌ها با روش‌های گوناگون؛ خصوصاً بکارگیری فن‌آوری‌های پیشرفته در زمینه نگهداری و اصلاح ساختار ژنتیکی حیوانات و گیاهان و همچنین کشتار حیوانات به روش صنعتی و مدرن جهت تولید بیشتر و صرف هزینه‌ی کمتر، روز به روز اهمیت این موضوع را آشکارتر می‌سازد^۵.

با توجه به اهمیت این موضوع، تحقیق حاضر به بررسی مبانی، احکام و شرایط صید و ذباحه از دیدگاه فریقین می‌پردازد و در همین راستا در ضمن چهار فصل، موضوع را طرح و تبیین می‌کند: در فصل اول به بررسی کلیات تحقیق و معنی لغوی و اصطلاحی دو کلمه‌ی صید و ذبح، جایگاه صید و ذبح در شرع اسلام و

۱- بقره/۱۷۲.

۲- انعام/۱۴۵ و نحل/۱۱۵.

۳- بقره/۱۷۳ و مائده/۳.

۴- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۲۴۵.

۵- فضل الله، حسن، الصید و الذباحه، ص ۸.

ادیان دیگر و بررسی دیدگاه‌های موافق و مخالف صید، در فصل دوم به تبیین مبانی، شرایط و احکام صید و نظرات فریقین در مورد صید، در فصل سوم، به بیان مبانی، شرایط و احکام ذبح از دیدگاه فریقین، و در فصل چهارم که آخرین فصل این تحقیق می‌باشد به نحر و مسائل متفرقه‌ی دیگری پیرامون صید و ذبح پرداخته می‌شود و در پایان به نتیجه‌گیری لازم همت گمارده خواهد شد.

فصل اول

کلیات تحقیق و مفاهیم

۱-۱. تعریف و بیان سؤالات اصلی تحقیق

صید یعنی گرفتن حیوانی که در تملک هیچ‌کسی نیست و ذبح به معنی قطع کردن حلقوم از ناحیه‌ی جلوی گردن است. در فقه اسلامی برای صید (شکار کردن) و ذبح (سربریدن)، علاوه بر مستحبات و مکروهاتی که وجود دارد، ضوابط و احکامی تعریف شده‌اند که اجرا یا عدم اجرای آنها در حلیت یا حرمت گوشت حیوان مؤثر خواهد بود. اگر صید به وسیله‌ی اسلحه و وسائلی شبیه به آن باشد احکام و مقرراتی دارد که برخی از آنها متفاوت از احکام صید به وسیله سگ شکاری است؛ هرچند در برخی احکام نیز مشترک هستند. در مورد ذبح نیز چنین است. در این اینکه شرایط و احکام ذبح و نیز صید با حیوان و غیر آن چیست، میان امامیه و اهل سنت اختلاف نظر وجود دارد که بررسی مقایسه‌ای آنها میزان موارد مشترک و اختلافی فریقین را نمایان می‌سازد. در این پژوهش علاوه بر تبیین و تطبیق بین دیدگاه فقهای امامیه با فقهای اهل سنت، با ذکر مبانی و ادله‌ی هر یک، تلاش خواهد شد که در حد توان به نقد و بررسی آن مبانی پرداخته و قول صحیح‌تر برگزیده شود.

۱-۲. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

در دین مبین اسلام به لحاظ تاثیرگذاری فراوان غذا و طعام بر جسم و روح و نیز خلیات انسان، به این موضوع توجه زیادی شده و احکام و شرایط خاصی برای آن وضع شده که می‌طلبد هر مسلمان متعهد به دین و احکام آن، آنها را بشناسد و به کار بندد. بر این اساس، بررسی و تبیین مسأله‌ی صید و ذباحه که از طرق و منابع اصلی تامین کننده طعام هر انسانی به شمار می‌رود، از اهمیت خاصی برخوردار است. از آن جایی که از یک سو، فریقین در این خصوص اختلاف نظرهای متعددی دارند و هر کدام برای اثبات دیدگاه خود به دلایل و مبانی‌ای دست یازیده است، و از دیگر سو، تحقیقی جامع و تطبیقی در این باره پیدا نشد، ضرورت انجام پژوهشی که به بیان و مقایسه‌ی دیدگاه‌های فریقین بپردازد و مبانی و ادله آنها را به بررسی گیرد، به خوبی روشن می‌شود.

۱-۳. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

۱- مبانی فقهی و حقوقی صید و ذباحه از دیدگاه فریقین چیست؟

سؤالات فرعی

- ۱- صید شرعی از دیدگاه امامیه و اهل سنت چه انواع، احکام و شرایطی دارد؟
- ۲- مبانی فقهی اقسام مختلف صید شرعی از دیدگاه فریقین چیست؟
- ۳- از نظر فریقین، ذبح شرعی چه شرایط و احکامی دارد و از چه مبانی و ادله‌ای برخوردار است؟
- ۴- موارد مشترک و اختلافی فریقین در صید و ذباحه چیست؟

۴-۱. سابقه و پیشینه تحقیق

با بررسی‌های انجام شده به کتاب و یا پایان‌نامه‌ای که مبانی فقهی صید و ذباحت و بررسی اختلافات بین فقهای دو فرقه را بطور تخصصی بررسی کرده باشد برخورد نشد؛ هرچند برخی از آثار پیرامون این مبحث وجود دارد که برخی محدود به مذهب امامیه و برخی هم مربوط به ادیان الهی در قالب کتاب یا مقاله و یا پایان‌نامه تدوین شده‌اند؛ از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

ا. کتاب "الصید و الذباحت" نوشته آیت الله سید محمد حسین فضل الله که بطور مفصل پیرامون صید و ذبح شرعی از دیدگاه فقه امامیه پرداخته است.

ب. پایان‌نامه "ذبح شرعی با تکیه بر ابزار جدید" نوشته آقای ابوالفضل خاکباز (دانشگاه آزاد اراک - سال ۱۳۷۸)؛ وی در این پایان‌نامه به چگونگی ذبح شرعی و بررسی صلاحیت ابزار جدید در ذبح شرعی پرداخته است. در این تحقیق، بیشتر روی ابزار جدید ذبح تأکید شده و این نتیجه گرفته شده که ذبح با ابزار جدید هم با رعایت مسائل و احکام مربوط به خود جایز است.

ج. مقاله‌ی "چگونگی ذبح و نحر در فقه اسلامی" نوشته خانم مرضیه السادات سجادی (مجله فقه و اصول دانشگاه مشهد - سال ۸۸) که در این مقاله درباره روش ذبح شرعی در ادیان مختلف پرداخته شده است.

د. مقاله‌ی "ابزار سربریدن حیوانات" نوشته آقای احمد عابدینی (مجله فقه و اصول دانشگاه فروس - مشهد - سال ۸۶)؛ در این مقاله پیرامون ابزاری مجاز ذبح حیوانات بحث شده و در پایان به این نتیجه رسیده است که برخی ابزار که از خانواده‌ی آهن باشند برای ذبح حیوانات مجاز هستند.

۵-۱. جنبه جدید بودن و نوآوری در پژوهش

چنانکه گفته شد با وجود کاربردی بودن موضوع صید و ذباحت و ابتلای فراوان جامعه اسلامی به آن، تحقیقی درخور توجه در این مورد یافت نشد و به نظر می‌رسد پژوهش حاضر، اولین تحقیق تطبیقی و مستقلی است که به طور جامع دیدگاه‌های فریقین را در این زمینه بررسی خواهد گرفت. در این راستا موارد ذیل انجام می‌گیرد:

۱- تبیین دیدگاه فریقین در موضوع مورد بحث و تعیین موارد مشترک و اختلافی آنها.

۲- ذکر و بررسی ادله و مبانی دیدگاه‌ها، و داوری میان آنها.

۶-۱. اهداف تحقیق

هدف کلی

۱- شناخت دیدگاه فریقین در زمینه مبانی صید و ذبح شرعی.

اهداف جزئی

۱- بیان دیدگاه فریقین در زمینه‌ی انواع، احکام و شرایط صید.

۲- آگاهی از مبانی فقهی اقسام مختلف صید شرعی از دیدگاه فریقین.

۳- اطلاع از دیدگاه فریقین در زمینه‌ی شرایط و احکام ذبح شرعی و مبانی و ادله‌ی آن.

۴- شناسایی موارد مشترک و اختلافی بین فریقین در زمینه صید و ذبح.

۱-۷. روش تحقیق

این تحقیق به روش تحلیلی و توصیفی انجام می‌شود. اولین قدم در این پژوهش استخراج و فیش‌برداری مطالب پیرامون مبانی فقهی صید و ذبح و احکام و شرایط آنها است. در مرحله بعد با استفاده از پردازش، تبیین، تطبیق و تحلیل دیدگاه‌ها به نتیجه‌گیری لازم پرداخته می‌شود.

۱-۸. اصطلاحات و تعاریف

صید

در معنی لغوی صید نظراتی از سوی اهل لغت بیان شده است؛ راغب اصفهانی در تعریف صید می‌گوید: «صید مصدر فعل "صاد" به معنی دستیابی به چیزهایی است که به آسانی به دست نمی‌آیند»^۱. طریحی نیز در معنی لغوی صید گفته است: «شکار دست‌یابی به حیواناتی است که از آن کسی نباشند و خوردنشان حلال باشد»^۲.

فقها صید و شکار را در دو معنی مورد بحث قرار داده‌اند:

۱- دست یافتن به حیوانی که اصالتاً به مقتضای خوی اولیه‌ی آن، سرکش است و رام نیست و از اینکه زیر دست بیاید وحشت دارد و حلیت آن متوقف بر ذبح آن است.

۲- ازهاق روح و کشتن صید با ابزار معینه بدون تذکیه و سر بریدن آن به نحو مخصوص^۳.

صاحب کتاب کشاف القناع گفته است: «صید در معنای اصطلاحی به معنی گرفتن حیوان یا حیواناتی است که تحت تملک هیچ‌کس نیستند، آزاد زندگی می‌کنند و گرفتنشان منع طبیعی دارد (به راحتی نمی‌توان به گرفتنشان نایل آمد)»^۴.

برخی صید را به معنی حیواناتی دانسته‌اند که انسان مایل به استفاده از گوشت آنهاست و در این مورد به آیاتی از قرآن کریم استناد نموده‌اند^۵، مانند: «أَحَلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُجَلَّى الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ...؟ حیوانات چهارپا مگر آنهایی که از این پس برایتان گفته می‌شود، بر شما حلال شده‌اند و آنچه را که در حال احرام صید می‌کنید حلال بشمارید»، «... وَ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ...»^۶؛

۱- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، ج ۱، ص ۲۸۹.

۲- طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۹۰.

۳- نجفی، محمد حسن بن باقر، جواهر الکلام، ج ۲۶، ص ۷.

۴- فضل الله، حسن، الصید و الذباحت، ص ۸، به نقل از: بهوتی، یونس بن ادريس، کشاف القناع، ج ۴، ص ۲۱۳.

۵- نجفی، همان.

۶- مائده/۱.

۷- مائده/۲.

و چون از احرام به در آمدید صید کنید» و «... لا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ أَنْتُمْ حُرْمٌ ...!»؛ هر گاه که در احرام باشید شکار را مکشید».

ذبح

راغب اصفهانی در تعریف معنای ذبح می‌گوید: «اصل ذبح، بریدن گلوی حیوان است»^۱. ابن منظور نیز در کتاب خود در معنی ذبح می‌گوید: «ذبح بریدن حلقوم است که محل ذبح در گردن می‌باشد»^۲.

برخی دیگر از واژه‌شناسان نیز در معنی ذبح گفته‌اند، ذبح به معنی سر بریدن است و آنطور که راغب گفته اصل ذبح پاره کردن گلوی حیوانات است. ذبح نامی است برای حیواناتی همچون گوسفند و غیر آن که ذبح می‌گردند. و از هری گفته است ذبح یعنی آنچه برای ذبح کردن مهیا شده است^۳.

از کلام فقها به دست می‌آید که ذبح عبارت است از بریدن رگ و آنچه با این دو رگ در فروع شریعت بیان شده است^۴. در المحلي می‌خوانیم ذبح کامل همان بریدن دو رگ و حلقوم و مری می‌باشد و این چیزی است که کسی در آن اختلاف و اشکال ندارد^۵. در شرح شفا آمده است که نحر مختص به حیوانات تنومند و مانند آن است و بعید نیست که اصل در این دو خارج شدن روح از بدن حیوان بوسیله‌ی اصابت وسیله‌ی ذبح به حلق و محل نحر باشد^۶.

شاید به همین خاطر باشد که عاطف الزین در کتاب خود در ذیل معنی اصطلاحی ذبح از لفظ تذکیه استفاده کرده است، چرا که تذکیه دارای معنی وسیع‌تری نسبت به ذبح است^۷. همچنین در این کتاب از قول شافعی و حنبلی آمده است که تذکیه با ذبح حیوانی که خوردنش مباح است و می‌توان به آن دسترسی پیدا کرد بوسیله‌ی بریدن حلقوم و مری حیوان محقق می‌شود و محل آن در حلق می‌باشد^۸.

نحر

راغب اصفهانی در معنی نحر می‌گوید: «گردن و محل قلاده که بالاتر از سینه است»^۹. برخی دیگر در معنای آن آورده‌اند: «نحر قربانی کردن از گلوگاه دام، کشتارگاه. نحر محل قرار گرفتن قلاده در قسمتی از سینه است که همان محل نحر می‌باشد»^{۱۰}.

۱- مائده/۹۵.

۲- راغب اصفهانی، پیشین، ج ۱، ص ۳۲۶.

۳- ابن منظور، محمدبن مکرّم، لسان العرب، ج ۲، ص ۴۳۷.

۴- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۳، ص ۳.

۵- زبیدی، مرتضی، تاج العروس، ج ۴، ص ۱۳۹.

۶- اندلسی، ابن حزم، المحلي، ج ۶، ص ۱۲۲.

۷- زبیدی، همان، ص ۱۳۸.

۸- عاطف الزین، سمیع، موسوعه الاحکام، ج ۱۱، ص ۶۲۲.

۹- همان.

۱۰- راغب اصفهانی، پیشین، ج ۱، ص ۷۹۴.

۱۱- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۱۲، ص ۵۵.

فقه‌ها نیز در معنی اصطلاحی نحر به اتفاق گفته‌اند که نحر همان قربانی کردن از گلو است و مخصوص شتر می‌باشد.^۱

۹-۱. مفهوم حقوقی شکار و صید

چنانچه که بیان شد مفهوم غیر حقوقی شکار و صید - از لحاظ لغوی - مترادف و هم‌معنی بودند، لکن آیین نامه‌ی اجرایی قانون شکار و صید - مصوبه‌ی ۴۶/۱۰/۹۹ - قائل به تفکیک شده است؛ بدین معنی که واژه‌ی شکار را برای غیر آبزبان بکار برده است.^۲

ماده ۱- جانوران وحشی به شرح زیر طبقه بندی می‌شوند:

الف- پستانداران قابل شکار.

ب- پرندگان قابل شکار.

پ- خزندگان قابل شکار.

ت- آبزبان قابل صید.

ماده ۲- شکار عبارت است از تیراندازی به پستانداران و پرندگان و خزندگان قابل شکار با کشتن یا تعقیب کردن آن‌ها به هر کیفیت و وسیله و طریق.^۳

ماده ۳- صید عبارت است از کشتن یا گرفتن آبزبان قابل صید به هر وسیله و طریق، یا تیراندازی به آن‌ها.^۴

۱۰-۱. جایگاه شکار و صید در قانون مدنی

در قانون مدنی ماده‌ی ۱۷۹ آمده است: «شکار کردن موجب تملک است». حیواناتی که مالک ندارند از اصول مباحه می‌باشند و حیازت آنان به وسیله‌ی شکار کردن به عمل می‌آید. اما حیواناتی که مالک دارند، شکار آن موجب تملک نخواهد بود؛ این است که ماده‌ی ۱۸۰ قانون مدنی می‌گوید: «شکار حیوانات اهلی و حیواناتی که علامت مالکیت در آن باشد، موجب تملک نمی‌شود».

همچنین در ماده‌ی ۱۸۱ قانون مدنی آمده است: «اگر کسی کندو یا محلی برای زنبور عسل تهیه کند، عسلی که در آن جمع می‌شود، مُلک آن شخص است». و در ماده‌ی ۱۸۲ قانون مدنی مقرر شده است: «مقررات دیگر راجع به شکار به موجب نظامات مخصوصه معین خواهد شد».

۱- طوسی، محمدبن حسن بن علی بن حسن، تهذیب الاحکام، ج ۱، ص ۶۱؛ عاملی (شهید اول)، محمدبن جمال‌الدین مکی، الدروس الشرعیة فی فقه الامامیه، ج ۲، ص ۷۴؛ نجفی، محمدحسن بن باقر، جواهرالکلام فی شرح شرایع الإسلام، ج ۳۶، ص ۸ و موسوی خمینی، روح‌الله، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۴۸.

۲- پیشین.

۳- کاتوزیان، پیشین.

۴- همان.